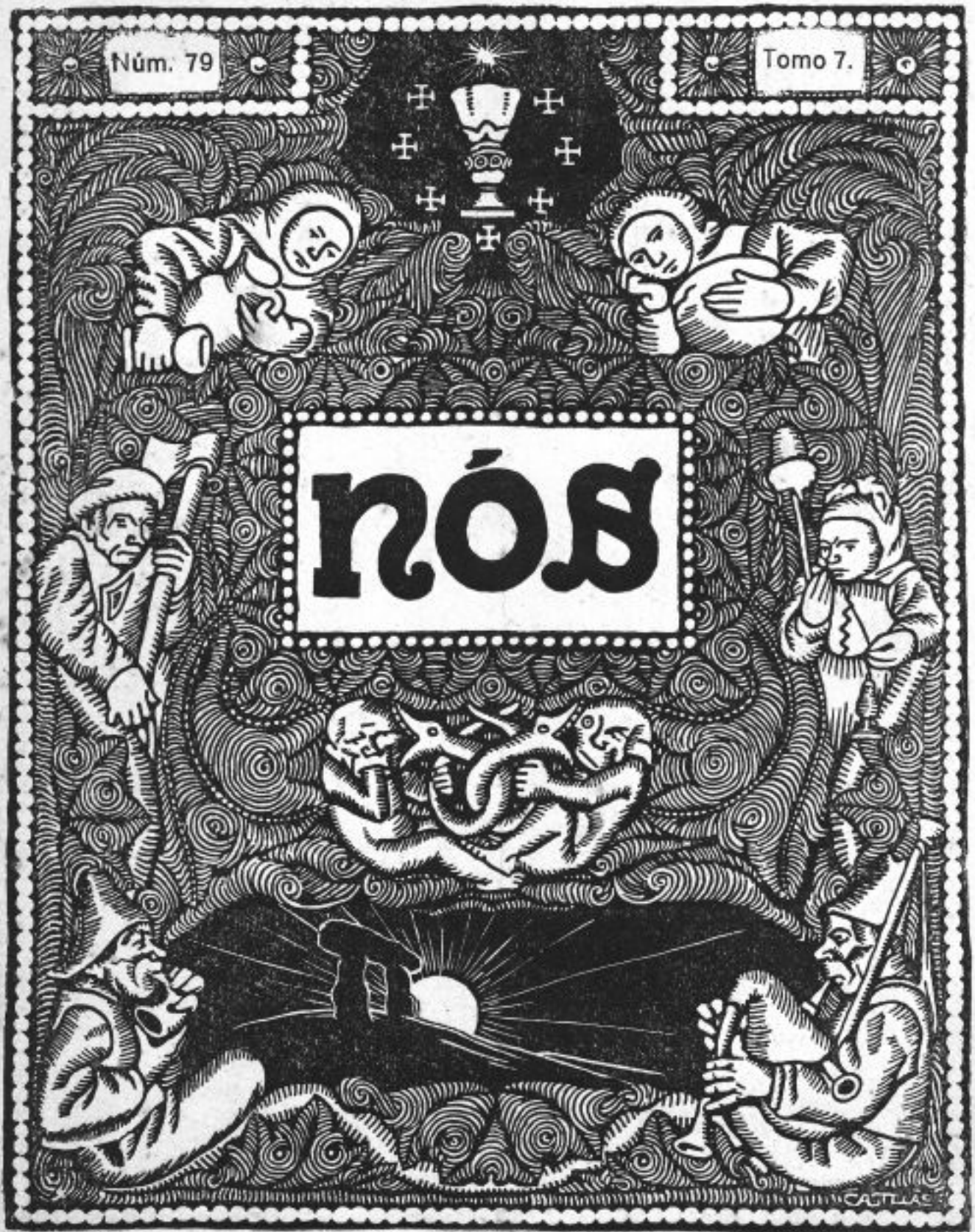
Núm. 79
Tomo 7.
nós
CASTILLA

NÓS

BOLETÍN MENSUAL da CULTURA GALEGA

Direitor Literario
Vicente Risco

Direitor Artístico
Alfonso R. Castelao

Adeministrador
ANXEL CASAL

DIREICIÓN E REDAUCIÓN:
Sto. Domingo, 47—OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:
—A CRUÑA

ABONAMENTO

Doce números, na Península	6'00 *pesetas.*
Fora da Península	8'00 »
Número solto	0'70 »

NOTA

Este boletín non pubricará mais orixinás qu'os que foran direitamente solicitados pol-a Direición. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidos, a non ser dos que por non iren rubrados, enténdense que son da Redaución.

Os pagos son adiantados e os gastos de xiro de conta dos suscritores

SUMARIO

Trova das sete naos, por Bouza Brey.
Sant'Iago na Bretaña, por Castelao.
Pancho de Rábade, por Alvaro das Casas.
As Aguias do Imperio i-a Barca Apostólica, por Ramón Otero Pedravo.
Estampas Composteláns.—A Duquesa de Chevreuse en Santiago, por Xosé Filgueira Valverde.
Meus Cabalos, por Roberto Blanco Torres.
Materiaes de Prehistoria Galega.—Os Machados de Talón de Noalla, por Bouza Brey.
Da Alemaña — I — A viage, por Vicente Risco.
Gorigori do tempo, por Fernández Mazas.
Pesos de rêde e chumbeiras (ilustraciós), por Tenente Afonso do Paço.
Os homes, os feitos as verbas, pol-a Redaución.

Reloxería ZENITH

MAQUINAS PARLANTES, DISCOS
AGULLAS e ACCEOSRIOS

M. CALVIÑO - Ourense

Vicente Risco

Abogado

Santo Domingo, 47-2.º Ourense

nós

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano XII Ourense Día de Galicia do 1930 Núm. 79

TROVA DAS SETE NAOS

(INTROITO)

Refenda das sete naos
ben ouviredes contar...

Elas eran sete naos
todas de enjebre cristal
—sete bágoas orfas de ollos
que as quijeran derramar—,
que c-un pajaro prisado
por un mar témero van
—cada pajaro unha trova
virge de beizo mortal—.

Non teñen ren de aparello
nin foz onde aparellar.

Levan por treu as estrelas,
Deus do Ceu por capitán.

A unha chaman Pensamento,
a outra chaman Liberdá.
Os nomes que as outras portan
son de outo paraio real...

Pol-a costa verdegada
que din de Jacobusland,
no intre da meia noite
anda a Serea a cantar.
As cántigas que ela deita
na vida ouviredes tal!.

As aves que van prisadas
dalles moita señardá.

Deus do Ceu aloumiñado,
ben as quijera ceibar...
e as sete naos pulidas,
todas de enjebre cristal,
escáchanse nos brandidos
penedos da beiramar.

Os sete pajaros ceibes,
â nacenza da mañán,
pol-as grañas infinidas
ben os veredes voar.

No bico locen saudades
da boa Jacobusland;
seu brasón no firmamento
as sete queren formar
que seja voz no silenzo,
lumieira na escuridá
pra a terra da lanzalía
entre as terras a lanzal:

Pousaron no setestrelo
eternamente a cantar!

BOUZA - BREY.

SANT'IAGO NA BRETAÑA

por CASTELAO

No día de Galiza quero insistir n'un tema de gran simpatía para nós, ampliando as notas publicadas baix'o mesmo tíduo no número 67 d'este boletín (T. VI, p. 114-121).

Nos coadernos de apuntes, lembranzas sempre garimosas da miña pelerinaxe por Bretaña, gardo moitos deseños referentes â figura do noso Sant'Iago, e d'eles escollo, para publicar, os que me pareceron mais xenuinamente bretóns. Ollade os dibuxos adxuntos e a vosa sensibilidade galega recoñecerá n'eles a enxebre representación do noso apóstolo.

Nas miñas andanzas por aquelas terras irmáns, non vín á Sant'Iago na montaña, y-en troques atopeino á decotío nas vellas eirexas e santuarios do Armor. Xa temos dito que Sant'Iago foi patrón dos mariñeiros armoricáns e cicais por esta razón sômentes ollaredes a sua estatua nas eirexas da veiramar.

Os bós catadores da arte popular abrirán sempre os ollos nas capeliñas bretonas, onde as esculturas amostran a y-alma limpa dos santos celtas. Estes santos de pau son o mais irtidamente popular que hay alí, e os noxentos turistas andan á mercalos co mesmo espírito vân con que mercan os fetiches negros que agora se levan...

Na Bretaña o tipo de Sant'Iago é ben reconoscible antr'os demais santos. Aparece de pé, sempre vestido de pelengrín, co bastón e sombreiro, adornado con cunchas de vieira. O Sant'Iago na Bretaña é o símbolo do gran camiñante e mais d'unha vez figura en aititude de andar, como pode verse no tipo de Roscoff; pero tal foi alí a cóstume de representar á Sant'Iago andando, que un grabado en madeira servía indistintamente como representación do apóstolo viaxeiro e do xudeu errante. ¡Quén sabe se da Bretaña saiu Sant'Iago por primeira vez vestido de pelengrín!

Con todo puden velo unha vez sentado ô xeito compostelán, na fonte miragreira de Trémevén (Fisterre). Este moimento é de fins do século XVI; n'el figura Sant'Iago, o

Museo
de
Morlaix

noso, sentado coma un rey, ainda que sen a maxestade con que os nosos ollos están afeitos á comtemplalo na basílica de Compostela.

Repetidas veces o tipo de Sant'Iago resulta unha mestura do apóstolo viaxeiro e do mais antigo que leva o libro dos Evanxeos. Véxase o de Landévennec, co-as suas bargas blancas, de liño, respetable coma un pelengrín que retorna vello e sabio; o de Pouldavid, patrón da feligresía, que ten enriba de sí, pendurados, uns grilletes de cautivo.

Nos calvarios adoita aparecel-o noso santo, antr'os demais apóstolos, e sempre vestido de pelengrín. O que figura en Tronoën é certamente impresionante e d'el xa temos falado no artigo precedente e no traballo que vimos de publicar encol das cruces da Bretaña.

Landévennec

Pouldavid

Antre todol-os tipos de Sant'Iago que aparecen na península armoricana, mellor que calisquera obra da estatuaria bretona, é o que figura no Museu de Morlaix. Esta obra de arte non debe ser esquecida endexamais ó tratar da iconografía xacobea. Non sei se o deseño que fixen poderá darvos idea cabal da sua importancia. É de tamaño natural y-está labrada na dura pedra de Kersanton. Procede do castelo de Greac'h Grizieu, en Plougoulm (N. de Fisterre) (perto d'alí hay unha aldea que se chama Sant-Jakes) y é unha obra do século XIV.

Tronoën

Cando avistei este Sant'Iago viaxeiro, bateume o corazón, coma diante d'unha gran obra de arte. Outo, rexo, pensatible, vai camiñando pol-o chán do Museu, e xuraría que por debaixo das suas roupas de pedra, alentan forte os folgos do peito. Non pode darse unha obra mais punxente e real do peleagrín de Compostela, do pelengrín das cunchas e bordón.

Nin que decir tén que na Bretaña non aparece endexamais o Sant'Iago castrense.

O apóstolo matamouros non pasou da Hespaña, e como di Emile Male: *La France en préféra une autre: elle représenta saint-Jacques apparaissant à Charlemagne et montrant au grand empereur le chemiu de la Galice.*

GORIGORI DO TEMPO

NINGUÉN víu como foi, mais a verdá é a miña. A verdá é que o cuco, desde a pola de un amieiro, escoitaba a parola municipal do rulendo. O cuco—diano de cuco!—tamén quixera ser correxidor. I-o rulendo—tok, tok, tok, tok, —saiuse coa sua. Mais o cuco non s'arredou: tamén se podía filosofar desde a pola d'un amieiro. E cismaba... cismaba onde cravar a sua melodía. Encolleito, otando de refilón ao rulendo, o cuco estaba a esperta. E na noite abraiada cravou o seu cantar.

—Cu, cu!

O rulendo latricaba esgrevio, latricaba sempre:

—Tok, tok, tok, tok...

I-entón foi cando o cuco víu un compás a faguer; seu solfeo alongou o minuto que pasa.

—Tok cucu tok, tok cucu tok, tok cucu tok...

E si o cucu parou foi porque lle diu a gana, e non pol-o que dixo a Laliña, que n'aquel intre pasaba tornando aas oveias pra serra do Cumial.

Por que dimpois de maxinal-o millor, o cucu voltou a se pôr na melodía.

E foi así como rimou—cartel de desafío—na noite estrelecida:

—Cucu tok, cucu tok, cucu tok...

Ninguén o víu, mais dín que a lúa sorríu rexoubeira a taima do cucu.

FERNÁNDEZ MAZAS

PANCHO DE RÁBADE

Camiño costeiro que chouta a fuxir dos imponentes muxidos do mar Atlante. Longas soedás de areia a frolecer na roseira das ondas. Ao lonxe a brancura litúrxica d'unha ermida e, como sobr'ela, as velas, mais brancas aínda, dos bergantís a enfiar fíos de estelas nos ollos de agulla dos estreitos. Gaivotas que pairan namoradas, a ollar ollos tenorios de peixes coloris. Cancións de nenos mariñeiros, que non se ven, a embalar a sesta outoniza dos eucalitos-osudos e cadavéricos.

Pancho de Rábade camiña a puxar na sua roda feirante que, pau a pau, vai medindo a longura do vieiro. Ao fin acouga n'unhas pedras e fúndese na cisma, ollando as lonxanías salgadas—fame de andar, sede de chegar—do mar que trae augas d'Islandia pra lavar d'historias o Adamastor.

Pouco tempo despois chega un mozo—outro afiador—que vai de camiño e fai comprimento. Mozo de ollos quentes e pel queimada que rí ao parolar.

O mozo

Santas nos dea Deus, compañeiro.

Pancho de Rábade

Boas tardes.
Séica vés de lonxe.

O mozo

Veño de perto, pro... vou pra lonxe. Levo ideia de pasar as Castelas.

Pancho de Rábade

Mal camiño levas.

O mozo

Ben o sei, mais os tempos están ruís; eiquí non hai traballo, gáñase pouco, a terra está estragada c-os trabucos.

Pancho de Rábade

Nesta si que sempre estamos na mesma.

O mozo

E cada día pior; olle que na miña casa andabamos a traballar día e noite, e non se sacaba pra unha cunca de leite e unha peza de pan de boroa. Eu non sei que vai ser de nós. E das Américas non ven un peso.

Pancho de Rábade

Coitados de nós!

O mozo

Logo, todos son a mallar nun: o pedáneo, o segredario, os do concello. Pra dous eidos qu'un ten, mais valía deixalos pra que os merenden d'unha vez, e que reventen da encheita.

Pancho de Rábade

Hai moita probeza.

O MOZO

Non sei moito do oficio, pro mal ha ser que por ehí adiante non teña un pra manterse.

PANCHO DE RÁBADE

Ti és mozo e, querendo, ainda podes faguer uns aforriños pra mandarlle aos teus. Por esas terras o pior é ter que afaguerse a chamar en tantas portas.

O MOZO

Como quen dí empezo a vida e non estou pra cabilar n'eso. Pra mín todas as portas son da mesma madeira.

PANCHO DE RÁBADE

Estás ainda mozo?

O MOZO

Estou. Alá por xaneiro matinaba no casorio, pro viñeron as cousas mal, unha miña irmá caíu en doenza, e houbo que deixalo. Xa veremos si volto con saúde, e entón é tempo de ir pol-a reitoral.

PANCHO DE RÁBADE

Ti és de xente mariñeira?

O MOZO

Son da montana; alá hai mais necesidade. Eiquí ben non-o pasan, mais sempre teñen aquela cousa de sair o mar, e o mar sempre dá o seu. Fame pol-o menos non-a sinten.

PANCHO DE RÁBADE

Tamén eu son da montana. Contra onde és tí?

O MOZO

D'un lugarciño miúdo, alá entre as carpazas. Vostede con certeza non pasou por ele.

PANCHO DE RÁBADE

Nós chegamos a todol-os rincós do mundo.

O MOZO

Pois meu lugar chámase Malgrebe.

PANCHO DE RÁBADE

Malgrebe!... Ainda está lonxe!

O MOZO

Ainda. O camiño leva ben tres días indo de vagar.

PANCHO DE RÁBADE

Eu ía mais depresa.

O MOZO

Dame o corpo que é meu veciño.

PANCHO DE RÁBADE

logo duns istantes de incerteza

Eu son contra a raia de Portugal, pro coñezo a tua terra: é fermosa. Hai tempo que non-a vin!

O MOZO

Eu tamén lle teño lei.

PANCHO DE RÁBADE

Pois entón, volta; dígoche eu que vou pra vello e corrín todol-os camiños do mundo. En parte ningunha hás ollar montanas mais verdes, auga mais limpa, nin mulleres mais boas.

O MOZO

Hai que correr mundo.

PANCHO DE RÁBADE

O mundo é moi pequeno.

O MOZO

Hai que buscar cartos.

PANCHO DE RÁBADE

Amárgase moito.

O MOZO

Hai que ver cibdades.

PANCHO DE RÁBADE

Todas son moi ruís.

O MOZO

Hai que ouvir falar moitas lengoas.

PANCHO DE RÁBADE

Todas son extranxeiras.

O MOZO

E reparar nas cousas que dí a xente sabida.

PANCHO DE RÁBADE

Ninguén sabe do noso mais que nós.

O MOZO

E chimpar zoas en terra allea; ter mozas en tobol-os cabos do mundo.

PANCHO DE RÁBADE

Volta, meu amigo, volta; é millor nosa fame que a fartura alléa. Non tés mágoa de deixar teus eidos? Volta. Non tés recordos do teu casal? Volta. Nou tés medo de andar por vals que nunca ollache, por serras sin camiño?

O MOZO

Medo? Eu non tiven medo nunca; eu mamei a gabachería mais gabacha dos homes. Vostede non me coñece, non sabe que son capaz d'ir ás Indias e traguelas enriba das costas. Vostede non coñece de quen veño e non sabe que meu pai foi home pra partir laxes co-as mans e faguer camiños de pedra por riba do mar. No lugar todos dín qu'eu son fillo de Pancho de Rábade.

O vello olla ao mozo con saudade, con tenrura, e por pouco está que non avante nele pra fundilo contra o peito n-unha aperta de pai. Prefire non lle cortar o camiño e cala.

PANCHO DE RÁBADE

Nome sonado.

O MOZO

Non-o coñecín, pro dín todos que foi o home mais valente do seu tempo.

PANCHO DE RÁBADE

Fai o que podas por ser un bon fillo pra ser un bon pai. E si tés de camiñar, váite. Eu voume tamén: quero chegar con día ao mesón da Ramona. Adiós... meu fillo.

O MOZO

Adiós compañeiro.

Váise Pancho de Rábade e o mozo fica a ollalo con ledicia.

Ten cara de home de ben; ten ollos de ter boa ialma; ten voz... de ter chorado moito. Coitado de vello.

En fin: hai que ter peito que o camiño é longo e eu son de xente que tal (botando o pregón).

El afiador...

E váise camiño adiante, como guerreiro a terra de mouros.

ALVARO DE LAS CASAS

As águias do Imperio i-a Barca Apostólica (1)

SE non pode esquencer de que maneira a conquista da Galiza pol-os romanos é sincrónica c'a formación do Imperio e c'o xurdir do cristianismo. Roma folgaba do seu *élan* criador do Foro suxeito ô Augusto. Enxoitárase a forza moceira na lei, na estratexia, na língoa. Calada a tribuna dos Galos, e non dubidaran un istante diante os cabaleiros de Hannibal, morta a Liberdade antiga dicindo en Filippos pol-a boca estoica de Bruto un verso de traxedia grega, somentes lle quedaba ó Imperio o comprimento do enorme programa sintetizado n'iste nome: César. As *siccas* nas Idus de Marzal asesinaron ó home qu'esgotara, pol o menos c'a intención todal-as posibilidás de Roma: a loita contra a barbarie estrana, multiforme, perigosa i-atraente com'a Natureza, a asimilazón dos provinciaes, a feitura da urbe pechada en metropoli, o sistema de camiños pra faguer sentir en todol-os cóns a presenza da lei, e do latín. Ciclopeo testamento qu'o Imperio tardou cuase cinco centos d'anos en cumprir.

O primeiro imperio, a primeira infroenza estraña cabalgando encol da celta Galiza ceibe. ¿Deica que punto chega a sua siñificanza? Non é doado teimar unha resposta precisa. Baixo o material histórico—d'historia técnica, prelimiar, arqueolóxica—aduviñase unha vidalidade galega semellante á do tempo das guerras que decorren dende Decimo Junio Bruto deica o sanguento solpor do Medulio. Soilo amolece a tona de fora. Pol-o pronto encomenza i-apricase en grandes proporciós a dogmateca d'unha idea orgaizadora i-ecuménica. O camiño i-a cibdade istalan á Galiza no orbe da cultura do Mundo. Pol-o camiño chega e na cibdade fala o Evanxeo de Cristo. Pol-a vía romana e tamén pol-o mar. O roteiro da Barca de Sant-Iago ten un valor simbólico: non para en ningunha costa deica aquila predestiñada onde o Ulla i-o Sar esprimentan o amargore da onda mariña. Coma sio Apóstolo da oriental xudea quixera chegar d'un pulo, dreitamente ó lonxano Fisterre.

Apenas podemos hoxe maxinarnos a conquista da Galiza pol-a língoa dos romanos. Non queremos dicir latina. Ista verba figura conteñer un sentido d'eleganza, de perfeizón, de cousa rematada, chea, pechada encol de si mesma, ben distanciada do falar corrente do lexionario, do mercader, do funzonario, do servo. É moi doada ista frase: o latín foi remprazando as língoas indíxenas. Co-ela se non di ren. Un imenso e tremoroso—tremor d'orixe non preciso, maino, neboento—misterio enche a historia íntema da Galiza desque foi asoballada pol-a técnica i-a esprenza baixo a «Pax Romana» deica o momento descoñecido no qu'os derradeiros vellos dixeron as derradeiras palabras da língoa céltiga, da língoa descoñecida e con todo presente e necesaria pra calcolar a figura i-o volume da Galiza no mundo. Pra entender a historia hai que contar c'os imponderabres. N'iste caso fracasan as medidas cronolóxicas i-a sinxeleza dos momentos críticos ós que nos ten acostumados o uso das verbas e dos métodos da evoluzón. Sería no tempo dos Suevos, baixo os godos do Reino de Toledo, cecais mais tardeiro,

(1) Esquema d'un livro en preparazón.

na renacenza da concenza medieval, cando morreu—lapa que s'apaga, onda que toupa docemente na praia, berro ou layo, consello ou risada—o derradeiro acento céltigo. Houbo un home, millor unha muller que o prenunciou. ¿Decataríase da gravidade d'elo? Non. Cecais fora un neno nos seus primeiros xogos com'un eco das antigas xeneracións cuias sombras acoubáronlle o berce. Por saber seu nome e sua data poderíamos cambear a metade dos nosos arquivos. Aconteceria n'un pobo pescantín diant'a sinxeleza asombrada do mar. Ou n'un logar apegado coma un ouricelo â montana. N'algús casos ténse escrito a partida de defunzón d'unha língoa. Un dialecto céltigo morreu c'a derradeira vella qu'o falaba n'un día e n'unha hora detremiñada do século dazasete. Na Galiza, o igoal qu'en tod'a Iberia, aparte do seio basco, as língoas antergas, as soantes ô primeiro metal forxado, ô amor do chán esgrevio, a estela inicial no Océano, foron mainamente sostitoídas coma na paisaxe xeolóxica a mar conquerindo pouquiño a pouco un val, foino voltando ría. Ista garda unha lembranza e pon coma condición a topografía primeira. Apricanse ôs probremas vitales conceitos e frases tan usadas que se lles creba o sentido com'as vellas fouces o fío curtante. Millor que dicir: despois do celta ven o latín volgar, non sería mais xusto escribir: a Galiza falou latín coma denantes falara celta? Acollera a língoa da sua primeira xente, histórica é dicir, coscente, de fixo moi dividida en falas de costa, de ribeira, de montana, como algún día cecais o probará en parte un estudo xusto da toponimia. Logo, referíndonos a un momento de séculos fala latín pra dende o primeiro domealo ô seu xenio galego, pra destacare dende a romanizazón o plasmar xerminal, o dubidoso abrente, d'un romance galego. Sin esquencer qu'a Galiza falou latín mais pol-o imperio da idea que pol-a idea do Imperio. Pois fala latín a apostolicidade cristiá a Galiza régase o mesmo tempo de Evanxeo e de Latín.

Fagamos unha comparanza do Sino da Galiza c'o de Irlanda, Gales, Escocia, Cornwall. N'istas terras non lexisla o Pretor. Si non foron artelladas pol-o nervo das Vías Romanas puderon acoller a verba Evanxélica n'un relicario enteiramente celta. Endexamais s'afastaron d'ela e n'elas segue brilando un decorrer da primeira concenza na mesma língoa. O latín foi na Irlanda frolaceón culta, feble, d'invernadeiro, baixo os arcos das abadías ergueitos en pedras rúnicas. Os monxes, amorosamente, tradocían do celta ô latín d'a Eirexe as étnicas epopeyas da patrea, e soilo o canto tribal i-a leenda heroica do mar conceden un fondo inmorredoiro â curta eispresión latina. A fouce do Druída coronaba o báculo bispal. N'aquilas terras gardáronse os fogares celtas como faros pr'un pórvir. A Galiza soilo insoar pol o esprito, apegada a terras do Sul, acariñada por un sol mais brilante, e pol-a graza da oliveira e da vide foi botada ôs camiños da hestoria. Mail'a romana foi a conquista derradeira. Dend'ela a Galiza pasou por grandes perigos i un estudo de supreficie a xuzgaría terra vella comparándoa c'a surprendente novidade da Irlanda. O tema confiado do noso tempo demostrará qu'inda non callaron as suas millores posibilidás.

Non é preciso discutire a difrenza entr'a romanizazón na Bética, Cartaxinense e Tarraconense litoral c'a da estrema Galiza. N'aquilas operaba sobre capas mestas de cultura mediterránea, i a grande metropoli medraba naturalmente ô pé d'acrópolis antergas. Na Galiza o camiño i-urbe non espallaron na campía e na serra inéditas... Un ensaio d'urbanizazón: os Foros. Eles alternaban c'as urbes. No campo debía mandar o latifundio. Nada dí d'un xeito tan suxestivo o fondo contraste de Galiza romana como ista comparanza: casa indíxena, pequena, arredondeada, concentrada en lar e casa romana tendida en reutángulo. Igoal que na casa contraponse ô circo ou ô óvalo do pobo nativo a ordeazón latina cas rías Decumana e Cardus. O mesmo esquema do acampamento: Castro.

O xenio adeministrativo soupo plasmare a materia virxe en dous centros equilibrados: Logo, Braga. O Miño non salayaba a door de ser fronteira. Ainda gardan unha lembranza de sombra metropolitán. Unha Galiza do norte - manteiga e lameiros. Unha

Galiza—aceite e viño. Os celtas galegos non tiñan cibdades ô estilo dos iberos. Por iso nosa Numancia foi un grande castro: o Medulio. Lugo acompasa a severidade dos seus hourizontes co ritmo da muralla: unha acrópolis pr'os logares campesíos. Cecais incomprensibre pra eles. Ainda hoxe a yalma da campía non entende ben â cibdade. Braga tamén augusta, erixida encol d'un pranouto entre dous ríos esprimentou desmasiadas destroiciós mais contodo non lle fuxe aquila sona que conoceu Ausonio o doce celta do derradeiro metro latino: —«Quaeque sinu pelagi iactat se Bracara dives. Mail'o romanismo das vilas galaicas (epigrafía dos Burgos, portos de estuario, Iria, Brigantium, Pontevedra—pedras e ladrillos das mansiós itinerarias, Baños de Bande, Aquis Clenis—) soilo figura craro cando están consagradas pol-a ara cristiá.

Eiqui as vías c'a medida segura e despaciosa das lexioes rubiron as abas montesías, cruzaron as gándaras ermas, seguiron ô largo dos vales a chamada das colleitas e das augas levando o santo e seña de Lugo a Braga, de Astorga a Lugo. Por elas chegou a cabalgada dos Suevos, a sandalia dos pelingrinos, o fachizo de Almanzor. Pasaban c'o seus miliares de texto parco e solene, ô igoal das moedas, acarón do palafito, do castro, e da citania e venceron o sagrado misterio dos ríos c'a imperial curva das pontes. Lembremos algún dos indiscutibres: a Ponte-Pedriña no Letheo ou Limia. Unha roína. Perdidol-os parapetos e as pedras da calzada soilo fica a esgrevia voluntade qu'o ergueu na fortaleza do espiñazo en arco, c'as dovelas como vertebras, ô aire.

. . . . . .

Que pensaba Roma—O Senado i-o Foro, os letrados i-o pobo—da lonxana Galiza? Si non era a Thulé derradeira non collía doadamente ainda despoixa de ben conquerida na feitura da concenza romana. Era un *Límes*, unha provincia—marca frente ô Océano. Prodocía liño branco com'o luar nas carballeiras druídecas, rexo com'os ánimos sinxelos dos defensores dos castros, fortes cabalos fillos da virazón, bós forxadores de espadas e sobre todo, ouro. Foi a Gallecia a California, ou millor o Clondyke do Imperio c'a difrenza de que baixo os Césares, privábase a concurrenza ceibe. Ouro que non servía soilo pr'os *torques*, sinón pros grandes dispendios do imperio mediterráneo. Provinza nutricia d'ouro. No libro XXXIII da enciclopedia pliniana pode estudarse no tripre aspeito técnico, económico e social a grande eisprotazón do Bierzo, que chegou a modificar a *facies* xeográfica do país. É posíbre que na moitedume d'escravos das Médulas s'ouvira a primeira voz evanxélica, lonxana como un ceo, de espranza.

. . . . . .

C'a cristanización atopamos unha Galiza persoal e galegos de destacada individoalidade. N'isto a intuición ten que remediar a cativeza dos datos documentaes. No século VII o monxe Valerio do Bierzo referindo e poñendo como outa exempraridade a vida da galega Eteria, parece indicare que soilo no tempo d'ela, no derradeiro do IV século, alborexaba o cristianismo na Galiza. Tivo que ser mais recuada ista yalba. Maxinámola como unha longa e forte loita contra un doble frente nemigo: na cibdade o tribunal romano, no campo a vexetación pecha do politeísmo céltigo. Decorreron vinte séculos, os corales dos monxes resoaron nos ermos mais lonxanos, a crus rubíu a todol-os castros, cobríu as aldeias a marea refrexada da América, o motor chegou âs portas labregas. Pois con todo isto procuremos unha romaxe enxebre. S. Benito da Coba do Lobo por ex. a dous pasos d'Ourense. A ermida pequena, sin estilo, apenas interrompe a impresión dos grandes penedos duros, enigmáticos, tristeiros e poderosos. Eles son o eixe i-o motivo da festa. Ouvese a misiña ben de mañá mais é necesario pasar pol-os penedos máxicos que curan ôs tatexos. ¿Quen sería capaz de valorizare na yalma do labrego o peso do rito católico e do rito céltigo? Apenas hai festa antiga que non garde un eco da antiga crênza. O conquerimento da Galiza foi máino, pouquiño a pouco, no limitado ô tempo romano. N'iste devefiir vidal esborrállanse os marcos das divisiós históricas ô uso. Díse: remate da antiguidade é a morte de Teodosio, a invasión, o curso das insinias imperiaes de Roma ô Augusto de Bizancio. Co iste concepto va-

leiro cûrtase a fluideza que dende os orixenes cristiás chega â evanxelización da Europa oucidental na outa Edade Media. Ainda na literatura cabaleiresca da baixa época óllase o pasar das cósmicas divinidades, costitoídas dende o Renascimento pol a mitoloxía clásica na épica brilante i-erudita do Tasso, por eixempro.

Nos orixes o verbo apostólico aixiña crebantou nas cibdades â relixión oficial, i-a dura persecoción de Diocleciano ou de Decio non podia ser popular por siñificar algo nemigo, lonxano i-abstracto. Teremos mais d'unha ocasión pra sufincar a xusteza d'ista tésis: a falla na historia galega d'unha natural e verdadeira presenza do Estado. I-os exempros mais craros procuraránnos feitos dos nosos días nos qu'o Estado se gaba de omnipresenza.

En troques foi dificultdosa a conquista do mundo do rus, e soilo rematou por concesiós equitativas. Na Galiza a Eirexa apoiada pol-o César, non esnaquizou ningún Irminsul coma Carlomagno na selva xermánica. Foi n'un mundo orixinario, pechado, unánime, sentido como se sente a primaveira i-o outono, esenzalmente cinguido â yalma do pobo, onde a eirexa entraba primeiro como eisproradora. Seguiría os vals poboados i-abertos. deteríase moito tempo diant'o misterio das quebradas que guían â montana pechada, dura, lonxana. Unha door debeu salayar nos espallados hourizontes cando a cruz conqueria c'un cantó de bateladas as cumes prestixiosas do Pico Sagro, de Santa Tecla, do S. Mamede. Unhadoor aixiña feita consolo i-espranza pois non traguia morte sinón vida. A crus idealizaba, precisaba i-erguía antigos presentimentos escuros.

. . . . . .

Xa n'istes momentos latexa o tema esenzal da historia galega como historia universal: a do apóstolo e sua coba. Diante unha tradición sentida c'un grado de incomparabre forza deica ô círculo polar, e deica as montanas da Asia interior e a selva africán, non deixa de ser cómico o papel de certos eruditos desconfiados e regateiros como amas de chaves da dispensa. Ninguén, ben intenzoado, pode dubidar da positividade das probas documentares n'iste caso. Xa non estamos en tempos de xuzgar parva a humanidade i-os pobos enteiros. Aquilo podía pasar no século e c'a graza de Voltaire. Mais hoxe espallouse o siñificado das fontes de coñecemento.

Non imos a escribir unha vez mais a «Gesta Dei» de Sant-Iago Zebedeu «ante» e «post mortem». Hai un acerto superior en acender un faro evanxélico no marco oucidental. I-unha divina confianza en escollelo pra sepolcro. Pois a nacenza pode depender do azar cego, mail'o logar da coba escolleita ven d'unha voluntade coscente. Os discípulos traguendo pol-os camiños da mar os hosos do seu Patrón demostran tamén unha superior comprensión da propaganda evanxélica. C'a coba de Sant-Iago ficaba o mundo civilizado cravado na crus pol-as aas e pol-o curazón: a aa reveladora de Xerusalém, o poderoso curazón de Roma, i-a aa sinistra mollada n'un tremor d'Atrántico e poentes solares. A barca de pedra lembra as misteriosas naus de que foron proeles os soutos taumaturgos da Celtia Insular, como a Arca Marmórica da emozoada xeografía do medievo viste a *anta* céltiga, o túmulo patrio c'o *peristilo* i-os mosaicos como os corpos santos unxense c'os óleos latinos simbolizando a continuidade d'un imperio n'outro imperio.

. . . . . .

Dinantes de chegar ô S. Martiño, ô S. Benito, ô S. Payo decorre o tempo das virxenes cristiás como as de Bayona, a mais ilustre d'elas, Sta. Mariña, Sta. Eufemia, San Facundo, todol-os da Leenda dourada das aldeas que soilo viven na tradizón e teñen sua haxiografía no curazón do pobo, dispreczados pol-os historiadores ecresiásticos. A literatura galega demanda un libro encol d'iles. Pois os Pseudo-cronicós cobriron con armatostes de valeira pedandería, pesados como baldaquinos e insinificantes coma centóns, as leendas feiticeiras d'un tempo de abrente afundido na yalma do pobo e tan presente n'ela com'a lembranza das cibdades pecadoras asulagadas que ainda deixan ouvir o badelar das suas campanas.

RAMÓN OTERO PEDRAYO

ESTAMPAS COMPOSTELÁNS

A DUQUESA DE CHEVREUSE EN SANTIAGO

1638.—Na sede de Compostela, o Arcebispo Spinola, un Prelado «in pártibus» que vive encadeirado nos consellos da corte. No arte, mestres de obras, fillos dos mazoneiros de Trasmiera, que preparan o pulo das grandes fervenzas barrocas. Van gabear os emparrados pol-as colunas culebriñadas, as pomas non se enristran ainda a carón das portaladas; non chegou de Roma o coengo Vega e Verdugo. Santiago non é xa o cabo dos camiños do mundo. Calou o trono do labro das moitedumes. Fai anos que o esmoleiro non deixa anotacións nos rexistros da Catedral. As grandes figuras de Europa andan moi lonxe dos vieiros dos peleriños; si acaso algunha que non ven, senón que pasa, camiño das Indias ou de Inglaterra, e se demora uns días, ben aloxada, detida pol-a sona fidalga e levítica da vila, como esta cortesán, Maria de Rohan Montbazón que dá pretexto á levián estampa de hoxe.

ELA.—Fixo a sua biografía Victor Cousin, un dipromático da filosofía (1) Filla do Duque Hércules de Rohan, odo sitio de Amiens, nacera en 1600 e casara sucesivamente con Carlos D'Albert, Condestabre e Duque de Luynes (1677) e á sua morte con Claudio de Lorena, Duque de Chevreuse, irmán do de Guisa (1622). Tivera amores co Conde de Moret, con Holland, Chateauneuf, Chalais, Carlos IV de Lorena, o Marqués de Laigues... Ambicións, xogos de amor e política, un fino esprito de suxestións ó servicio da Raiña Ana. Richelieu a desterra, sae de París con dous criados, e topa en España a mais interesada e ampria cortesía ó atravesal-a pra percurar na corte de Inglaterra o achego da sangue e da amizdade.

A DUQUESA EN MADRID.—A España do XVII está enteira nas cartas dos Xesuítas. O P. Sebastián González escribe en 6 de Nadal de 1637: «La Duquesa de Chumbrosa, mujer del hermano del Duque de Guisa entró aquí el domingo 6. Saliola a recibir la Marquesa de Mirabel y su hijo y nuera hasta Barajas. Los señores la salieron a recibir mas allá de la puerta de Alcalá; concurrió toda la corte y el acompañamiento fué lucidísimo». As cartas (1), como as «Noticias de Madrid» (2), están cheas de alusións a esta muller a quen raramente acertan co nome. A Cariñán resultaba moi antipática e esta rival levaba toda a popularidade. Retratóuna D. Diego Velázquez, fixéronselle grandes festas: monterías no Pardo, sortija, touros tramoya e máscaras no Buen Retiro. Encelouse a Cariñán pretendeu que fose detrás de ela, discutiulle o posto nos balcóns, ameazou «romper con España». Pero a política española cultivaba a Chevreuse «porque tiene entendimiento y agrado y la otra no», e a sua vinda foi estimada como «si hubiesemos ganado y toma-

(1).—Victor Cousin —"Madame de Chevreuse". 1862.

(1).—"Cartas de algunos padres de la Compañía de Jesús sobre sucesos de la monarquía".—T. XIV del "Memorial histórico español" da Real Academia de Historia.—Cartas numero LXVIII a XCII. Diversos lugares.

(2).—"Noticias de Madrid" folios 112, 113, 118, 127, etc.

do al francés tres plazas fuertes importantes».

Parteu de Madrid, cara á Cruña, o sábado 13 de Febreiro de 1638, moi festexada e regalada, facendo o viaxe pol-o Escorial, pra que vise as mellores cousas que había en Europa. Acompañábanna os nobres ingreses que a viñeran percurar e os criados que se lle xuntaron dende que entrou en España. (1)

A DUQUESA EN COMPOSTELA.—Denantes do día 25 de Febreiro chegou a Compostela o oidor Don Pedro Morquecho traindo a cédula real en que se ordeaba que a Duquesa de Xebrosi, como lle chaman en Santiago, fose hospedada por todal as cidades, vilas e aldeias por onde pasase «con toda decencia y autoridad que se pudiese». (2) Chamado o Alcalde, Don Antonio Bermúdez de Figueroa, rogóulle representase á Ciudad o que convíña facer indicándolle señalase «casa y omenaxes y todo lo demás necesario y nombrase dos señores rexidores para que asistiesen al adorno de la dicha casa y os pedaje de la dicha señora». Botadas sortes no consistorio do día 25 os Señores Licenciado Don Gregorio Vázquez Raposo e Bachiller Liñares foron nomeados para encargarse do choio e propor o memorial das colgaduras e demais cousas necesarias. O Bachiller Liñares, sería home pouco dado o trato das cortesáns, porque saeu sin firmar, cicais violentamente. O mesmo día Don Pedro Moruqecho manifestou á Ciudad o que precisaba: «treinta y cuatro casas de buenos y medianos aloxamientos, las buenas de dos camas, para amo y criado, y las medianas para una persona sola, con más ropa para la cama de la señora Duquesa y más tres camas, la vna con su colgadura de cama de campo para la camarera y las dos para las doncellas, con mas seis bufetes y para cáda uno dos candeleros de plata, y ansimismo doce buxias para dichos candeleros y dos hachas para la entrada de la casa de la posada de la señora Duquesa, y que ansimesmo esta Ciudad ponga luminarias y agan algunas fiestas». O Auntamento acordou que se dera o memorial das casas a un Don Bernardino que andaba nos preparativos, pra que o entregase o oidor Moruquecho supricándolle que enviase aviso ás casas, e respecto ós ouxetos se encargou que os Rexidores Fernández de Toubes e Villar Prego «para de parte de esta ciudad los pidan a los vecinos que no lleven aloxamiento y los conduzcan al Hospital» onde con seguranza se hospedou a Chevreuse.

Parece moito o número de aloxamentos que precisou a Duquesa pra o seu séquito, e mais contando que soio trouxera de Francia un par de criados, pero a costume de viaxar con grande acompañamento era tan corrente que ós rexidores de Compostela debeu parecerlle probe. Poucos anos despois, o 1668, o Infante Don Juan de Austria tróuxo un séquito de 350, persoas de bo comer que pra pernoctar en Poulo precisaron un repartimento de 16 moyos de viño, 11 vacas, 42 carneiros, 122 ferrados de trigo, 68 cabirtos, 128 galiñas, 72 libras de manteiga, 200 ferrados de cebada, 900 ovos e 512 ferrados de herba, usandose pra o trasporte da roupa do Infante 80 carros ferrados de catro bois. (1)

O Provisor Don Diego Martínez Zarrosa interesou da Ciudad que se puxese todo cuidado no recibimento de Madama, veu a recibila o Marqués de Mancera, Gobernador e Capitán General do Reiño de Galicia, e anque debeu chegar cara o 30 do mes, deteriase en Santiago mais tempo do pensado porque tiñan saído de Madrid despachos pra que agardase a que lle fora levado un presente con que a Raíña correspondía ós que a

(1).—Sobre a estancia de Chevreuse en Madrid cfr.:

—"Venida de Madama Chevrosa a estos reinos" Papel impreso, reprod. como ilustración a carta LXVIII das cidas, que poden verse tamén no tomo 62 da Biblioteca Rivadeneira.

—"Sumario y compendio de lo sucedido en España, Italia, Flandes y otras partes desde Febrero de 1637 hasta el de 638" dív. loc.

—Rodríguez Villa.—"La Corte y la Monarquía de España en los años 1636 y 37"—Madrid—1886.

—Picón.—"Velázquez"—Madrid, Fernando Fé.—1897.—Pax. 84.

(2).—Archivo Municipal Compostelano. Libro de Consistorios de 1638.—Fol. 156. Os datos seguintes tópanse no mesmo fol. e no 158 v.

(1).—Perez Costanti.—"El 2.º Don Juan de Austria en Galicia". En "Notas Viejas Galicianas» T. II, pax. 373.—Datos proc. do libro de Consistorios do Auntamento de Compostela do 1668, mes de Abril.

de Inglaterra lle enviara por man da Duquesa. O que mandaba ponderábase en mais de 30.000 escudos, era todo «de cosas de olor, las mas de ellas guarnecidas en oro y ricamente labradas». (1)

CABO.—É esto canto sabemos da estancia da Duquesa en Compostela. Non temos cartas nin relacións que nos digan o que pensou da cortesana a nosa cidade santa. Entraría, como en Madrid «muy bizarra, despechugada, desenfadada y mirando a los que caminaban delante y a los lados». Comentaríase moito tempo a loira fermosura de aquela estrana muller «de muy buen arte y de grande desahogo» que xogaba a pelota como un mozo e facía dormir no seu cabán, con espanto das xentes, a un dos criados franceses que a acompañaban dende París. (2)

E ela? Que ideia levaría a sua «inquietud francesa» da soma branda e repousada da nosa Catedral? A este inquérito compre que responda no seu nome Otero Pedrayo, fondo catador das ideias francesas do XVIII, que moitas vegadas, na solaina fresqueira do pazo de Trasalba terá lido as páxinas de Cousin e de Vassoir, ou cicais aquela famosa novela que de rapaces nos fixo coidar nas intrigas da corte de Luís XIII.

XOSÉ FILGUEIRA VALVERDE

(1) e (2).—"Cartas" citadas.

MEUS CABALOS

Ó trote, ô trote, cabalos,
meus cabalos ardesíos;
ô trote pol-a encañada,
pol-os curutos altivos,
pol-as taciturnas gándaras.
Ó trote, ô trote, que zoa
por cómaros e valgadas,
no vento que leva fogo
fundindo o eco nas almas,
o clarín dos adalides
convocando pra batalla.

Ó trote, ô trote, voade,
meus cabalos ardesíos,
ideas transfiguradas
en aéreos hipogrifos

A galope, meus cabalos,
os de com'o vento brío.
A galope, que ja ondean
alá nos cumes esquivos
os críns alados de lume
dos meus cabalos invictos

ROBERTO BLANCO TORRES

MATERIAES DE PREHISTORIA GALEGA

OS MACHADOS DE TALON DE NOALLA

Un novo acobillo vense a sumar ôs aboundosos hachádegos de machados de talón feitos no noroeste peninsuar.

Fará cousa de trinta anos fóronlle ofrecidos ô noso distinto amigo e informante don Raimundo Riestra, Marqués de Riestra, os machados que son ouxeto de ista nota, en número de tres, e como topados baixo terra i-en circunstanzas agora ignoradas na parroquia de San Estebo de Noalla, do Concello de Sanxenxo, partido xudicial de Cambados, na Ría de Arousa, e â amabilidade de tan ilustrado pontevedrés é debido o poder dar pubricidade a tal acocho hastra hoxe inédito. Todos tres paran en poder do Marqués agás unha das pezas que debe estar en Ingraterra por oferta do Sr. Riestra a un médico da Casa Real británica que asentaba unha tempada en viaxe de estudio no Balneario da insua da Toxa; mais sabemos que dito terceiro eixemprar tiña as características xerals e pertécia a mesma cras que os dous que nos son conecidos e que van reproducidos na fotografía que acompañamos.

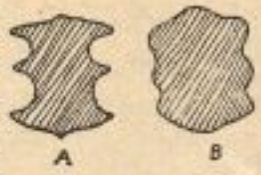

Ambos son de bronce, do tipo de dous anelos chamado galego-portugués mellor que tipo do Miño con que tamén se lle coñece, e un de eles está mutilado na parte que ô talón corresponde medindo en tal estado 210 milímetros de longo por 45 no gume no que asimismo ten unha esmonadura, 18 mede no eixo do centro xunto ôs anelos e a sua seizón pol-a mesma parte é a que mostra a figura **A** do dibuxo adxunto, presentando unha crista central de reforzo, moi acusada a aresta. O eixemprar que se topa compreto ten 252 milímetros de longo por 52 no gume e 20 de ancho no medio, tendo xunto os anelos a seizón que sinalamos ca letra **B** no dibuxo e unha crista de reforzo ancha e de aresta pouco viva.

Teñen de peso ámbas pezas 700 gramos a enteira e 500 a incompreta.

Son comúns características de ditos machados a desproporzón entre a longura que

somente é sobrepuxada en Galiza pol-os dous que o Conde de Maceda regalou a Armeiría Real, topados perto de Compostela, e pol-o único conservado do acobillo dos 120 de San Xohan da Lagoa; e a escasez de metal que contrasta cos eixemprares do centro de Galiza, como os de Cumbraos, o que parez querer indicar algo que confirma o feito da esprotazón en tempos protohistóricos do filón estamnifero que atravesa de Arzúa a Carballiño, e de estar xa próisimos a estinguirse os xacimentos das ínsuas da veira-mar galega; si aceptamos a mais xêral opinión de que élas son as primeiras Cassiterides dempois de cuio esgotamento pasou o nome ás do litoral armoricán e do sur da Ingraterra. Outros caracteres constituienos o presentar lateralmente rebarbas de fundizón no punto de axuste dos moldes bivalvos, así como unha lixeira pátina de un verde craríño que parez demostrar pouca mistura cúprica formando parte da sua composizón.

Temos, pois, un achádego mais na zona costeira atlántica que é a mais fecunda nos de tal crás e n-un punto que é precisamente o de maior densidade de pezas por unidade de superfice dentro da terra galega, xa que arredor do lugar da exhumazón dos descritos exemprares levan aparecido os 73 de Paradela, os 62 de Tremoedo, os 40 de Simes, a peza de Lantaño e a que regalada por Cuveiro Piñol ô Museo Arqueolóxico Nacional de Madride onde figura co número 10.158, como procedente de Santo Tomé na Ría de Arousa, é a mais cercana xeograficamente ás eiquí estudadas que serven de vencello entre as nomeadas e as que van aparecidas ô longo da costa por Darbo, Viso, Soutomaior, Hio, Mougás, Oya, Santa Trega, Ganfei, Vilafria, Melgazo e demais do país veciño Portugal.

F. BOUZA-BREY.

D A A L E M A Ñ A

I.—A VIAXE.

1. ULTRA-QUEREÑO.

Galiza e mais o día fugiron ja de diante dos ollos pol-a acción solidaria do tren e do tempo. Imos rubindo o porto de Brañuelas, millor dito, o tren vaino rubindo por nós. Puñéronlle unha máquina por retagarda que nos veu arrempuxando.

A máquina do tren de cote canta: unhas veces é muiñeira; outras veces, outra cousa. Canta e fala; as verbas podemos nós pôr as que nos dea a gana. Mais non sempre; agora, rubindo o porto de Brañuelas, a máquina fala e canta, e canta unha estrofe infinida c'un verso de catro pés:

Tatatara, tatatara, tatatara, tatatara, tatatara, tatatara, tatatara tatatara...

Crar'esta qu'esto de *tatatara*, que s'ói crarísima e precisamente, non quer dicir ren, coma non seña en trampitán; mais morreu quen nol-o podía espricar. E por non querer dicir nada, resulta qu'a máquina vainos facendo a bulra, coma se soupera que dend'o maquinista qu'a maneja ao último viageiro, todos dependemos d'ela.

O *tatatara* vai despois trocando de tempo: andante, adagio, lento, andante, andantino, allegro, vivace, molto vivace, vivacissimo. Mais sempre é o mesmo: *tatatara, tatatara, tatatara, tatatara*... A locomotora non ten mais que nos dicir. Ben é certo que nen d'iso tiña obrigaceón, e qu'aínda moitas veces agradeceríamoslle que calara. Mais tamén pode que pr'algús seña un arrolo, pois hainos que já van deitados.

Pr'o que non dorme, o ir no tren e ir calado—e non com'unha señora navarra casada c'un galego, dos que di por certo que son os millores maridos do mundo, e que vai pra Alsasua co-a sua nai, e que lle dá medo e tristura o ir soila no tren e non ter con quen falar, coma que quer falar con todos, e já a emprendeu c'outra señora de loito que viaja c'unha filla nova nen guapa nen fea, que se chama Gloria e c'un rapaz novo que coma non podía por menos, leva unha trinchera, ise uniforme da mocedade hespañola, qu'eu creido que ten unha influenza ruin na mentalidade—e já qu'iste inciso me saíu tan longo, será millor que siga co-il: Rapaces de Galiza, deixai as trincheras; vendeinas nas prendeirías pra que fagan entroidos, ou daillas â criada pra que fregue os pisos ou lle saque brillo â cera, e vós faceivos cada un seu gaban da sua coor e do seu pano, se non queredes mellor levar a zamarra com'os peisanos, ou coma aconsellaba Adam Mickiewicz aos pelingrins polacos.

Ben. Dicía eu que pr'o que non dorme, o ir no tren e ir calado, obriga a matinar en moitas cousas, a divagar pol-o menos, divagaciós e matinamentos qu'un non aproveita despois pr'escribilos, e que cecais por iso mesmo aproveiten millor pra o enrequentamento do esprito.

Tamén é certo que o pasar unha noite no tren trastorna as horas de tal geito, que despoixas tanto ten madrugar coma non madrugar, sempre que despois nono volva a un coller o vicio na sua casa.

Ao fin...

2. CAPUT CASTELLAE.

Desperto na Castela do Cid. «*Honny soit qui mal y pense*»...

Chaira verde, por que é primaveira, e

moitos arbres, mais dos qu'eu pensaba qu'habería. Todos difrentes dos nosos. Todo está verde, d'outro verde, un verde novo, un pouco ordinario, un pouco primario, de mal pintor baixo do sol nacente.

Non, non vaiades pensar que vou falar do romanceiro, nen xiquera de Menendez Pidal. Os arbres istes son arbres procesionarios: com'o *betula fidelis* do noso roteiro lucense cara Teixido, van eiquí duas ringleiras de chopos en procesión ao longo das estradas. E todol-os demais arbres tamén están en ringleira, en formación, non sei se militar ou eclesiástica, ou as duas cousas. Están *en forma*, coma contan que din os sportistas, e com'aconsella ao home moderno o Conde Keyserling. Mais eiquí semella qu'a lei creba: estando com'están *en forma*, coma é que non logran conquerir-a peisage ¿Coma é que deixan que trunfe por riba de todo, e por pouco que se vexa arestora, a terra núa, crara, esbrancuxada e poeirenta, ferida de regueiros secos? En troques, os nosos arbres, andan cada un por onde pode, ou por ond'o deixan medrar, e asi e todo, saben trunfar dos moitos nemigos que teñen: os donos dos predios colindantes, o Concello d'Ourense, etc., e apesares de todol-os *despoboadores forestales* hoxe á orde do día, impoñen á peisage o seu verde e a sua sombra. E eiquí, non. E mais, non sei s'eiquí nas vilas layaráns'os vecios de qu'os arbres ll'enchen de vermes as casas.

Pode que digades qu'aquela lei do mundo moderno refírese aos homes, e os arbres non son homes. Mail-os homes son arbres: o home, por afora estauta—supoño que ha placer o helenismo d'iste geito d'espresal-a natureza humán—garda por adentro a esencia vegetal no arbre da vida das veas e das arterias. Segredo qu'arestora non podo esplanar, nen tan siquera as derivacións éticas d'esta verdade.

O qu'agora importa é qu'entrándome pol-os buratos do narís—unha das feestras do pasillo do wagón vai aberta, convén decilo pra que vos lembredes qu'ides comigo no tren—iste airiño que non é da miña terra, o *prâna* de Castela, estimúlame exáltame com'unha infusión de vida. E'o airiño frio e fino da amañecida, que ven de pegarse n-esta terra dura e n-iste verde mozo e tenro. Embebédame un pouco, e o curazón emprincipia a bater un canto á Castela allea e estrana, en moito nemiga, de cote rexa, mais dura que forte, mais inteira que grande, anque sempre grande e forte e impoñente e soberbia. Compréndese ben qu'os homes d'esta terra domeñaran... aos que nos deixamos domeñar.

Já outra vez erguín eu un canto a Castela, aló en terras de Salamanca. Tiven ali envexa da austeridade ríspita d'istes campos, e layéime, pol-o noso ben, de qu'a terra galega fora tan fermosa, e a gente tan doada pra os estranos. E lembrei ainda agora os versos de Llobet:

«Castilla, madre Castilla,
á los extraños extraña...»

E non Galiza que é pra quen garda o meirande agarimo. Castela, pechada en si mesma refractaria ao alleo, soupo por isto mesmo imporse a todos. Galiza, a todos aberta, somentes soupo ser domeñada. Cando saberemos tiral-o enseño d'estas verdades?

Alguén anuncia Burgos. *Já* se ven de longe as agullas da Catredal, traspasadas de sol. Chegamos á estación, aparatosa e severa. Con singelas letras negras, di orgulosamente: *Burgos*. Orgulosamente, nen mais nen menos. Veleiquí ao menos a sensación que dan aquelas letras. Hai eiquí algo que s'impón, sen qu'un precise relembral-a historia.

Que s'a historia relembramos, poida que nos diga cousas dinas de nota. Poida que nos diga que namentras foi Burgos *Caput Castellae*, esta Castela era a Castela fraterna, generosa e libre, anovadora e europea que morreu co-as Conumidades; e cando Valladolí e Madrí decapitaron a Castela, foi cand'esta fixo calar toda voce que non fora a sua. Castela d'aquela rematou de criar, e somentes lle quedou o espandirse; morreu a epopéa e naseeu o imperialismo.

Ja vai desfiando Burgos diante dos ollos: a cibdade, ollada dend'eiquí, nen semella moi grande nen gran cousa. Chalets, hortas, arboredos, o encaixe da Catredal.

E sigue iste outro mundo: eirejas románicas, meirandes, menos ricas d'escultura, menos peisanas qu'as nosas. N-un arbre, mesmo ao pé da vía, aparésceseme exótica e caricatural unha enorme cigoña no seu niño; co longo raro bico, raña unha das zancas. Saudei a esta heroína de fábulas, sen ter tempo de lle perguntar por seus parentes os trasgos.

Pancorbo é unha estampa d'esas das pou-

sadas, con montes de pantesía. E na estación de Miranda, despídome d'esta terra almorzando café con leite.

3. O PAIS BASCO.

En Vitoria vin as primeiras boinas. Os bascos impuñeron ao mundo esta coberteira A boina é eiquí ond'está no seu sitio: fíxose marcéutica sumamente estrana que rañaba a peleja do pescozo... E aínda tíven o valor de pôr o cuello e a cravata. Difizle práitica de Hatha-Yoga qu'eu tanto teño ademirado n-ises señores que viajan de cuello almidonado, e aínda durmen co-il posto, aparecendo â mañá c'unha raia negra pol-o borde, amalgama de sudor e carbón. Esta ascética familiaridade co almidón pasmoume sempre, e faime lembrai-os preceptos d'aquil japonés que al-

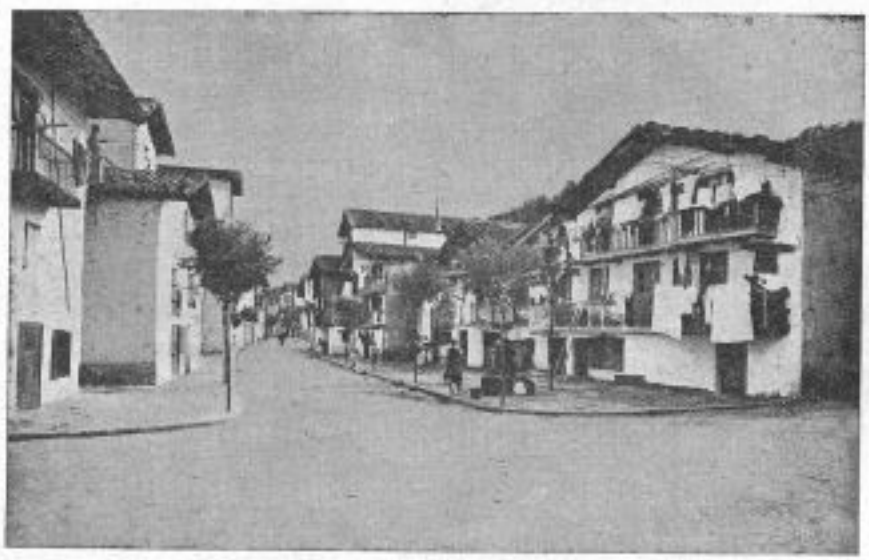

TIPOS DE CASAS BASCAS ANTIGAS EN FUENTERRABÍA

pra tapar estas testas bascas de carrolo alemán. Mais lévanse en Galiza, en Portugal, en Cataluña, en Paris, en Berlín. As mulleres lévana en todos lados, e estalles ben; di moito co vestido moderno, e ás rapazas novas d'andar solto e movido, estalles pintada.

En Vitoria vin as primeiras casas bascas, misturadas con chalets e con palacetes barrocos ou de confitería. Eiquí encomenza Europa.

Entón, pra ensaial-o robinsonismo da gran cibdade—por que a gran cibdade é propiamente a *Jungle* con toda a sua fauna—fixen unha cousa heróica: fun ao común, e laveime co-aquela auga aceitosa e espesa do tren, que cheira a carbón de pedra e â química sospeitosa dos desenfeitantes e dos enjabós líquido metidos n-unha esfera de vidro. Esta vegada, o enjabón era granulado com'a magnesia das purgas, se non desfaguía ben nas maus, e deixaba n-elas unha sorte d'area farmidonaba a camisa toda, e apertaba a non poder mais o cinto e mais os tirantes, pra estar de cote alerta pra o traballo. En serio: poida ser qu'iste tromento físeco seña bó pra manter esperta a concencia vigiante, e qu'a comodidade e floxedade da roupa favoreza pol-a contra a divagación e a dispersión da concencia. N-efeito: os pobos europeos, almidoados encinchados, entirantados, son activistas; namentras qu'os pobos orientaís, de vestimentas folgadas e flotantes, son contemprativos. Os fakires da India, pra concentral-o pensamento, precuran posicións forzadas do corpo, de verdadeiro contorsionismo. Compre que non esquezamos iste enseño.

Unha chaira con montes no fondo; nos montes, neve; na chaira, eirejas. O bravo monte Aralar, as Tres Hermanas, a frábica de cemento Cangrejo, Alsasua, pobo pequeno con casas bascas, onde baixan as navarras e fico só; Zumárraga; Ormaiztegui, un mique-

lete e un acordeón; Beazaín; Villafranca de Oria e a primeira casa cubista, que é a do Centro Navarro; Tolosa; Hernani... Por fin, Hendaya.

4. HENDAYA.

Un valado tecido de ferro divide o andén, precaución arancelaria. Pol-a parte d'afora, cos anteollos postos, o gabán posto, o pariaguas no brazo—eiquí chove mais qu'en Galiza—agardábame Luís Temes, Cónsul d'Hespaña en Hendaya, galego, ourensán, e o que é mais aínda, da Praza do Ferro, ond'espertou o seu esprito ouvindo o gurgular da fonte barroca e cistercense sostida por tres sereias.

Na Alfándega, unha riola de portuguses probes, comestos de saudade, homes e mulleres e nenos que veñen traballal'as leiras dos franceses que fuxen do campo, e aos que non podo por menos de falarlles.

Poucos galegos se teñen decatado do que Portugal é pra nós. Portugal é a Galiza ceibe e criadora, que levou pol-o mundo adiante a nosa fala e o noso esprito, e inzou de nomes galegos o mapa do Mundo. Que precisión temos nós de galeguizar a Colón, en contra da sua espresa vontade, se témol-a epopéa lusíada ¿Com'imos facer qu'un genovés ou un judeu seña mais noso que Fernando Póo e Tristán da Cunha?

Benito Vicetto—que é o Wells da historia de Galiza, coma Wells é o Vicetto da hitoria universal—atína algunhas veces nas suas pantasías. Iñ insiste de cote na ideia das duas Galizas: a Galiza Lucense e a Galiza Bracarense. Embora se non poidan sinalar os lindeiros d'unha e da outra, o certo é que tal dualidade, non somentes eisisteu, senon que foi decisiva—e por certo pra mal—na nosa historia. N-efeito: namentral-a Galiza Lucense entregouse inerme e esquecida, os bracarenses souperon alongar Galiza deica o Algarbe, sostela independente, e criar novas Galizas na Amêrica,na Africa, na India, na China e na Malasia. Namentral-a historia da Galiza Lucense é un perpetuo fracaso político, a de Portugal representa o trunfo da Galiza ideal, da Galiza galega, e ten que ser pra nós pol-o tanto un motivo d'orgulo e d'espranza. Portugal é algo sagrado pra nós, e por iso, a door de Portugal sintea o galego de sangue no mais íntemo da y-alma.

D'eiquí a vergonza e a pena que me dá ver istes probes irmans nosos que deixan a sua terra os coitados, pra poder ganar eiquí uns poucos francos... Compre que Portugal s'erga e non sabedes ben, galegos, com'isto nos compre a nós...

Imonos no auto do Hotel. Hotel grande, tranquío e cómodo, â antiga francesa. E' d'unha señora rica, distinta e amábele, qu'o ten mais que nada por costume de telo. Non ven a il mais que gente de certo tono. O comedor, grande e silandeiro, co-as cortinas d'encaixe botadas, está valeiro arestora. Servidos por Victorine, unha vella basca, grosa e fina,, que sabe unha miga d'hespañol, jantamos repousadamente cousas d'unha cociña familiar fina e rica, encomenzando por un caldo algo semellante ao noso: fabas, patacas e verdura, somentes qu'en lugar d'unto, leva manteiga.

O Luis Temes ten as cousas preparadas. As suas ideias, moi francesas en moitas cousas, embora señan adequiridas já enantes d'il vir a Francia, eran ben merecentes de qu'en as espuñera eiquí en lugar das miñas, posto qu'il, ben difrente dos que somos amantes e vítimas d'esa cousa tan soez e plebeia que se chama pubricidade, non-as ha dar ao púbrico endejamais. Por iso cecais, o que fala coil, o que s'achega ao seu criterio de cote atinado e justo, ten que deprender coil moitas cousas.

Hendaya é un pobo pequeno, anque esteso, con casas modernas, algunhas d'estilo basco, e algunhas tendas boas. Un núcleo antigo, unha playa que s'estende a dous kilómetros, e a estrada da estación, compoñen a vila. Na estrada da estación, vivín e a playa nona vin.

O núcleo antigo ten unha praza que lembra Verin, con gran acera central, un kiosko pr'a música, arbres e tendas arredor. As ruas son de vila, con aceriñas estreitas, ruas mal empedradas; case todas son estradas. A eireja nova, con moito relevе e pintura d'anjos imitando mosaico. Moita silla no chao e tres andares de tribuna de madeira, â que, com'en tod'o Pais Basco, van os homes. A dereita do arco trunfal está escrito o *Pater* en basco; â esquerda, en francés. Os cregos levan traje talar e babeiro. Padrican en basco e ás veces repiten en francés.

Do barrio da estación ao barrio antigo, pásase por unha ponte. No barrio da estación está n-un curruncho d'un baixo, o Consulado de Hespaña. Alí amostráronme un antigo arcón de ferro onde teñen os papeis. Está

reforzado de bandas de ferro cruzadas e pechado c'unha ingeniosa combinación de sólidos ferrollos. Obra d'arte popular que creín basca, ata que despois puiden comprobar qu'era germánica, ao velas igualiñas no Museo de Bonn, na Sammlung fur deutsche Volkskunde da capital do Reich, e ainda na esposición do Vello Berlín.

Da gente que se vé pol-as ruas d'Hendaya, hai tres tipos d'homes: mozos bascos, anchos e colorados; empregados de tipo francés, con bigote, e tipos modernos rasurados. De mulleres, vése moita cara basca, mais somentes lembro unha rapaza fermosa de certo, de tipo firme, loira coor de mel, e a cara d'un sonrosado difuso coma de luz interior. Non colle dúbida qu'a beleza das mulleres é un dos elementos costitutívos d'unha nacionalidade, e un feito no que penden moitos outros; cecais a beleza das mulleres d'unha terra decida da estética nacional e do feitio nacional do amor Non haberá n-Alemaña quen se teña preocupado d'iste probrema. ¿Non eisiste se cadra unha relación antr'o barroquismo galego, poño por caso, e o feito de qu'en Galiza haxa tanta cara bunita e seña raro atopar un corpo ben feito? Non seguirán as colunas robustas de mais do noso barroco, o cánon das pernas das galegas?

Da fermosura ou fealdade dos homes, non digo, porque coido que non ten importancia na orde coleitiva, por mais que teña moita na orde individual e das relaciós sociás. N-efeito: un home fermoso, pode ser pra os outros homes, por iste soilo feito, simpático ou antipático. Hai fermosuras masculinas que fan reaicionar positivamente, e outras que fan reaicionar negativamente. Non acontez o mesmo co-a fealdade, a qual pra producir bon efeito, ten qu'estar compensada por outras cousas. Ora ben, hai antre nós a tendenza a dispreciał-a fermosura masculina, e pra elo non hai razón; ás veces ten un valor pra o estrangeiro, e na vida individual, sole ser decisiva pra'as mulleres. Coido qu'os mais dos grandes homes que foron fermosos, houberan renunciado de millor gana ao seu talento qu'a sua beleza.

5. SAN SEBASTIAN.

Ja eu decía qu'o Temes tiña as cousas ben preparadas. Despois de botar un pedazo no Consulado, botamos a andar da pé pra Irún, pol-a ponte internacional da Bidasoa feito pol-a Diputación de Guipúzcoa, que cobra unha cadela de pontádego a cada un que pasa.

Irún ten unha rua moi longa e moi moderna, con ledas e lujosas tendas. Na estación, collimos un tren elétrico, millor qu'o Stadtbanhn de Berlín, que cunha velocidade europea, levounos por Rentería e Pasages; a San Sebastián.

Entramos por unha ponte parisién sobr'o rio Urumea, e ollei a primeira perspectiva de gran cibdade, ao longo do rio caalizado e con tres pontes moimentais un tras do outro, co mar aberto no fondo. San Sebastián é unha vila de lujo, atendida costantemente c'un coidado miucioso. Ten algo de Gran Hotel, e pode qu'esta psicología domine n-unha parte grande dos veciños.

N-unha tenda d'óptica moi boa, ouvín a primeira longa conversa en basco. Porqu'o óptico, ou o que fose, despois d'estar falando en francés c'un señor, e despois de me ter ensarillado a min en castelán un longo discurso inzado de camelos centífecos, de compricado tecnicismo helenizante, do que non puiden comprender unha soila verba, adicouse a sugestionar en basco, primeiro a un labrego, e despois a unhas señoras.

Despois de rubirmos ao monte Igueldo e ollarmol-o fermoso hourizonte de mar aberto e montes verdes deica o cume, fixemos, pasando por diante do Gran Casino, algunhas consideraciós ên col dos jardís urbáns. Mail-a teoría dos jardís non pode ser ergueita ata non-a compretar co estudado no Trocadéro, no Tiergarten e en Sans-Souci. O Temes, ouservador miucioso e críteco agudo, vaime obrigando a me decatar de cada detalle: os jardís pra nenos; a escolleita de perspeitivas con fondo pr'as ruas, com'esta que ten no cabo unha eireja ojival; os letreiriños que din: «Cuidado, escuelas»; o arboredo nas ruas os chafarís; as caixas pra botal-os papeis; os letreiros en basco... E vaimo amostrando todo com'eixempro do que nós temos que fager. Il pensa qu'enantes de nada, temos qu'educar aos galegos e erguel-o ton material da nosa vida, e que sen isto, se non pode matinar n-outra cousa. Sen deixar de ver de que pé se doen, ademira aos bascos e mais aos fran-

A seguir no número que ven

VICENTE RISCO.

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS

A bandeira galega dend'o Día de Corpus foi oficialmente ergueita nas mais das cibdades galegas. A discusión arredor de como había ser a bandeira, resolta fai tempo, produxo apenas unha diversión na atenzón galega cada día mais coscente dos probremas da Terra como s'amostrou na valente aititude diante a ameaza de suspensión nas obras do camiño de ferro. Galiza érguese, e xa ninguén discute de boa fé as premisas do galeguismo e da galeguidade.

—

O Seminario d'Estudos Galegos traballou nos derradeiros de San Xohan nas bisbarras de Lalín facendo boa colleita as difrentes seizóns até o punto que c'unha terceira visita ficará rematado o estudo das terras de Lalín, Dozón, Rodeiro i-a Golada. Co ilustre presidente D. Salvador Cabeza de León estiveron os Sres. Carro, Moralejo, Castelao, Cuevillas, Sebastián González, Filgueira Valverde, Taboada Roca, Lourenzo, Otero Pedrayo i-outros, axudados pol-os bós amigos de Lalín e d'outros pobos. No casino de Lalín díronse conferenzas a cárrego dos Sres. Cabeza de León e Otero Pedrayo.

—

OUTRA doorosa perda pra Galiza. Outro mozo espranzado e forte que se nos vai. Narciso Pérez, de Cambados, escultor. Deixa a sua lembranza en belas obras de pedra galega. Que descanse na paz de Deus, e qu'a Morte non siga tan crudel c'o pobo que tanto a ama.

LIBROS

AS CRUCES DE PEDRA NA BRETAÑA, por ALFONSO R. CASLELAO. Publicacións do Seminario de Estudos Galegos.

CASTELAO, os cruceiros, Bretaña. Nomes cheos d'evocación pr'os bós galegos. Nunca unha obra de Castelao é unha obra mais. Sempre será algo singular, sin parexo na nosa cultura. Pra non falar agora mais que da nosa. Mais iste libro ofrece unha nova orixinalidade. Que non faremos sinón indicare aixiña pois arestora o novo libro terá sido debullado e meditado por todol-os galegos de sensibilidade. Hastra pr'os labregos ten intrés. ¡Que contentos se porán cando seipan qu'ás xerarquías de cruceiros galegos corresponde outra xerarquía irmá na dinidade e no esprito na terra celta da Bretaña!

Fai poucos días na xeira do Seminario pol-as bisbarras de Deza Castelao contempraba con emozón as belidas esculturas da cirexa de Ventosa. N'outra ocasión falaremos do espolio que co elas se fixo desartellándoas da místeca orgaizazón que formaban nos antigos baldaquinos. Castelao, alí, no cerne galego lembraba os seus estudos na Bretaña; d'a pé c'o album baixo o brazo, esculcando hourizontes de mar e penedia, fonduras de yalma no trato c'os celtas, detalles d'ispirazón nos cruceiros e nos calvarios. Cando Castelao falaba da Bretaña figuraba pr'os qu'escoitábamos qu'as distanzas xeográficas amingoaban e qu'un latexar de infinda emozón nos xuntaba a bretós, irlandeses e galegos na mesma feiticeira idealidade.

Castelao é incomparabremente amado é ademirado na Galiza. Mais ainda moita xente non apreza a fondura da sua persoalidade que de seu, sin a mais pequena técnica d'ambición, chega a ser o símbolo vivente da Galiza. Por iso colle a decorrente aititude d'un labrego, a psicoloxía d'unha moiteduме d'hoxe como s'achega sin traballo ô curazón dos devanceiros lonxanos. Pra poucos se ten franqueado o esprito popular galego como pra iste artista que soilo ri e chora a compás da Terra Nosa.

A orixinalidade do novo libro está na perfeuta oxetividade e na interpreitazón dereita do tema. Non fai comentario nin a palabra nin o lápiz. Castelao colle a realidade da arte racial dos bretós e pona diante os nosos ollos. Soilo se pode chegar a elo c'un grande amor, unha sotil intelixenza i-o lapiz do autor de «Cousas». Poñamos un esquema do libro como información pois as cousas vidales morren nas mans que teiman esquematizalas.

Cruces primitivas

Algunhas, as mais antigas, son do tempo

merovinxeo ou carolinxio «teñen por caraiterística a fisonomía forte é o mesmo tempo de pouco espesor como talladas n'unha folla de pedra». D'unha gran suxestión e sinxeleza. Figura como mais vella a merovinxia de Plourivo que perdeu os brazos.

Megalitos cristianizados

Un ditoso símbolo: o menhir frolecido en crus. Hai moitos. O de Stival amostra pra Castelao unha influenza direita dos monxes celtas.

Cruceiros

Non'os hai románicos. Comezaron no XV e hai moitos do XVI e mais do XVII. Seguense facendo dende a grande door da peste no principio do XVII. Grande variedade arquiteitónica e iconográfica que Castelao recolle amorosamente deteñéndose n'ises detalles que indican eles soilos a figura estética, a disposición interior da yalma do pobo.

Cruceiros púlpitos

O mais importante o de Pleubian do XV. A idea do cruceiro chama a da predicazón. Dos cruceiros púlpitos pásase ás grandes composicións caraiteristecas da Bretaña que son:

Os calvarios

Os mais d'eles dominados pol-as cruces chamadas da peste. O autor crasificaos i-estuda detidamentes seis grandes calvarios perseguindo na moitedume das figuras os temas orixinales i-o sentido das composicións.

Apesares de ter saído fai poucos días sabemos algo do grande intrés con que vai sendo acollida na Galiza a obra derradeira de Castelao. Proba do qu'ela sinifica e tamén da crecedeira sensibilidade da concencia galega.

UN LIBRO de KINSLEY PORTER.

O sonado autor de «O camiño de Santiago» publica agora en castelán seu libro encol da «Escultura románica en España» en edizón ademirabre de arte e luxo—a primeira d'unha serie que non terá parexa na bibliografía hespañola—obra do editor Gili, xa mais que editor artista namorado da arte de vestir dinamente os bós libros.

Ainda non podemos dar ideia compreta da obra chegada fai poucas horas ás nosas mans. Si na feitura non atopamos apenas algo que se lle semelle na bibliografía hispánica pouco podemos adiantar da tésis. P'or primeira vez rastrexasen os orixes da escultura románica, en todal-as terras e con todal-as relacións posibres, c'unha fina erudizón de primeira man, calcada, documentada, d'isas que ispiran chea confianza. O autor viu todal-as obras, e soupo enlazalas c'a arte dos marfins e das miniaturas, estima todal-as bibliografías locales e non desdeña un chisco na composición, presentada c'a parquedade das cousas que aspiran a sere definitivas. Como cumio d'unha loita esgrevia e longa pol-a eispreson presenta ô Pórtico de Mateu, indiscutibre e soberana insua da escultura románica e primeiro paso da gótica. A maor porción dos dous grandes volumes está adicada ás ilustracións de fotos estupendas. Endexamais ollamos tan viventes os Apóstolos e o Sant-Iago da Groria. Un libro dos que de verdade se precisan na Galiza.

CERÁMICA PORTUENSE, por PEDRO VITORINO, Edições Apolino Guya, Portugal, MCMXXX.

Iste suxestivo volume forma nos «Estudos nacionaes sob a égide do Instituto de Coimbra». O primeiro volume d'unha mañífica serie de pubricazóns qu'a xuzgar pol-o plan será un índice compreto e rematado da historia, arqueoloxía, e bibliografía i arte da terra irmán. Agardamos con impacenza o volume encol dos «Pelourinhos portugueses» ó que seguiran outros—escollemos os tídoos á vontade—: «Ría de Aveiro», «Poesía amorosa do povo portugués», «Conventos do Porto», «O Tejo e as suas lezirias desde Estrabão aos tempos modernos», «O jardín em Portugal», «Arte ornamental de Briteiros», «O povo de Moçambique». Sería preciso citar toda a coleución proieutada e confiada a competentes especialistas e esquirtores donos do esprito dos temas encarregados a iles.

Certamente iste primeiro volume franquea dinamente a pubricazón. Despoixa do proemio onde s'indica o estado do estudo da cerámica portuense, coleicións e museos, o autor trata eruditamente as fábricas dende o século dazaoito con grande riqueza documental e caraiterización artísteca de cada unha. Inda qu'o autor, modestamente diga que fai somentes un ensaio o livro contén notas e suxerenzas d'abondo pra sentir un fermoso aspeuto da arte lusitana co acompañamento pro amador e pro técnico de preciosas ilustracións e marcas de fábrica.

Nosa ademiración pra a empresa que tan belamente s'iniza.

CUADERNO DEL OJO SIN SUEÑO, Poemas, Cuaderno de CARTEL, Montevideo, por JULIO SIGÜENZA.

SIGÜENZA aló na América, en chea palpitazón latina lembra â Galiza é atende ô novo vivir galego. Sigüenza n'iste libro de poemas modernos é o artista sinceiro, o home abraiado pol-o pesadel o do vivir universal, cósmico, que sabe poñer nos versos unha gravideza ainda visibre nos mais lixeiros versos.

EL PÁJARO QUE VINO DE LA NOCHE por J. C. DA CUNHA DOTTI, Editorial Albatros, Montevideo.

TEMA de noite e de mar, cruzados por azas angustiosas, vibra nos poemas d'iste libro cheo d'esprito atrántico e indicio d'un sentido do mundo que fará do autor un outo poeta cando deixe de lado certos manierismos de escola. Algús versos soberbios. E d'abondo, pra un libro de poemas n'iste tempo noso.

GIRIAS MILITARES PORTUGUESAS IV, GIRIAS D'A ESCOLA MILITAR. Separata do IV núm. do vol. I de A LINGOA PORTUGUESA, pol-o Tenente AFONSO DO PAÇO.

O autor segue a serie das «Girias militares» (xa pubricadas as de Malte, da Caserna e do Colegio Militar), co iste curioso feixe de palabras e frases empregadas pol-os alunos da Escola Militar, cheas de graza, eispresión e intenzón como cousa d'unha intelixente e leda mocidade. Un pequeno vocabulario de grande intrés filolóxico (como de filolox'a vivente, na sua arbitrarida-de eispresiva.

REVISTAS

BOLETIN DE LA SOCIEDAD CASTELLONENSE DE CULTURA, Cuaderno II, 1930.

SUMARIO:—«Los Benigaslón de Uxó» por J. Ribera—«Indice del archivo municipal de Peñiscala», por J. J. Febrer—«Cançó de l'horta», por B. Artola—«Nano si jagansi», por J. Pascual Tirado—«El castillo de Onda y sus cartas-pueblas», por A. Sánchez Gozalbo—«Un bando de policía rural en el s. XVII», por Honorio García—«Moros y cristianos», por Faustino D. Gazulla—«Exposición morellana de arte», por M. Milián—«El Libre de Privilegio de Cati» (continuació), por Joan Puig—Notas bibliográficas.

O sabio prof. D. J. Rivera identifica algús persoaxes da xente do Benigaslón do val de Uxo. No arquivo de Peñiscola índice de pergameos (d'ela a carta-puebla) cuadernos (de pergameo e papel) e libros de actas. «Nanos e jagants» lindo i-espresivo cadriño do corpus castellonense. Estudo da conquista de Onda pol-o Cid e por Xaime I que dá o castelo â sua dona D.ª Violante, e a repoboazón con cristiás despois da revolta dos mouros. —«Moros y cristianos» traballo encol da fronteira na outa Edade Media apoiado en fontes árabes, do vivir de loita en tales terreos. Na exposición morellana figuran crismeiras, copóns e cálices, algús debido o artista Xohan Santalínea (s. XV).

REVISTA OCCITANA, Madrid, Marzal do 1930, Número I.

APARESCE ista revista trimestral pra divulgación literaria e filolóxica da lingoa d'oc, pol-a pubricación de textos variedás dialeitaes i-obras dos mais sonados autores. Poemás de Perbosc, o poeta do Languedoc, o sonado «A Deu siau turons» de Bonaventura Aribau, unha erudita opinión da Eufemia Llorente pol-a unificación dos falares de òc sobr'a base do catalán medieval e da lingoa dos trovadores, e outros orixinales de gran intrés, compretan o primeiro númaro d'ista fidalga pubricación a que desexamos forte vida.

PORTUCALE, volume 3 núm. 14, Marzo-Abril do 1930, Porto.

SUMARIO: David Lopes «A ilha dos amores» num conto oriental árabe.—Fausto Guedes Teixeira: «A uma alma triste» (versos). —Joao da Silva Correia «A Rima e a sua acçao lingüistica, literaria e ideologica.— José Pereira: o pintor João Vaz (escultura). —Alfredo Cândido «Páxina humorística».— Vila-Moura «Lembranças de Antonio Nobre».—Ecequiel de Campos «O Problema da Electricidade».—Redacção: Sete cartas de João de Deus».—Ernesto Soares «Varia».— Bibliografía.—Novidades.—Vida académica.—Leilões de Livros.—Res et verba.

A AGUIA, Orgao da Renascença portuguesa-4.ª serie, núm. 12, Porto

SUMARIO: Antonio Sergio: «O problema da cultura».—Raul Brandão: «Rústica».— Leonardo Coimbra: «Carta prologo da edi-

ção portuguesa do libro «Nós de Zamiatini». —Sant'Anna Dionisio: «O ensino da filosofia nos liceus».—Ilustrações de Joaquim Lopes, José Tagarro e Carlos Carneiro.—Bibliografía por H. C.

O INSTITUTO, 4.ª serie, volume 8, núm. 3, Coimbra.

SUMARIO: C. E. Corrêa da Silva: Ensaio sôbre os latinismos dos «Lusiada».—L. Saavedra Machado: «Os estudos germânicos em Portugal.—Victorino Nemesio: «O erotismo de João de Deus».—João Jardim de Vilhena: «Frei Cláudio da Conceição».—João Porto: «Do valor diagnostico da cuti reacção à tuberculina en clínica infantil».—Sousa Viterbo: «Subsidios para a Historia da musica em Portugal».

GALICIA, Revista del Centro Gallego de Montevideo, Marzo de 1930.

CONTÉN intresantes notas e noticias insistindo acertadamente na Residenza d'estudantes de Sant-Iago.—Artigo de R. Blanco Torres encol do Seminario d'Estudos Galegos.

EUSKO-IKASKUNTZA'REN DEIA (Boletín da Sociedade d'estudos vascos) 4.º trimestre do 1929.

SUMARIO: Sesión de la Junta permanente del 1.º de Setiembre.—Junta de la Federación de Acción Popular Euskerista de 21 Diciembre.—Reunión de la Comisión sobre despoblación de los caseríos.—Bergara.—1930'gua.—Lista de socios, presupuestos, homenaje a D. Arturo Campion, etc.

LA MUTUAL FRANCO-ESPAÑOLA

MEMORIA acerca del 28 ejercicio social, correspondiente al año 1929.

EUSKO-IKASKUNTZA (Sociedade d'studos vascos). Cursos de verano (año IV) y V Congreso de Estudios vascos sobre temas de arte popular, 1930.

PROGRAMA e guía de conferenzas e congreso que se terán do 29 de San Xohan ó 8 de Setembre en S. Sebastián e Vergara. Todol-os aspeutos do vivir presente e pasado da terra vasca, entran n'iste suxerente programa cuia realizazón é protexida por asociaciós privadas e pol-as ademirabres Diputaciós e auntamentos d'aquila terra. Destácase o homenaxe ô patriarca Campión, i-a eisposizón d'arte popular. Visitas a museos, conferenzas e cursos alternan con aitos de fraterna solidaridade.

BOLETIN OFICIAL DE LA NUEVA CASA DE GALICIA, Buenos Aires, Abril do 1930.

NOTIZAS, críticas, lembranza do día do Carral e de temas da autoalidade.

SEARA NOVA, números de Marzal e primeiro de Abril do 1930.

13 de Marzo.

SUMARIO: Augusto Casimiro: «Portugal pequenino».—Mario de Castro: «Em frente das doutrinas reaccionarias».—S. C. «Hermann de Keyserling.—De Tolstoi a Gandhi: «Algumas fontes e desenvolvimento da «Não resistença».—Silvio Lima: «Com os meus botões».—Luis Teixeira: «A marxen da 27.ª Exposição da S. N. S. A. Os modernistas.—A. de Serpa Pimentel: «Páginas para serem meditadas; Herculano e o clero».

20 de Março.

SUMARIO: C. Parreira: «Portugal pequenino».—Helena Claparêde Spir: «Algo novo sôbre Nietsche e Spir».—Magalhães Lima: «Scismas de rebelde».—Castelo Branco Chaves: «O conceito da resolução em Eça de Queiroz».—João de Silva: «O ensino técnico de arte decorativa em Portugal.

27 de Março.

SUMARIO: Hernani Cidade: «Portugal pequenino».—Diogo de Maceda: «Sôbre arte moderna».—Osório de Oliveira: «Diario romántico».—Jorge Barbosa: «O pássaro fechado».—Carlos Pacira: «O «un» na esposição de Belas Artes».—«A Seara nova» e o catolicismo.—João de Silva: «O ensino técnico de arte decorativa em Portugal».—«Coisas poncas».—«Factos e documentos».—Georges Portmann: «Uma República Democrática: «O Uruguai».

3 de Abril.

SUMARIO: Raul Brandão: «Páginas para serem meditadas, Religião e Revolução».—Manuel dos Reis: «A teoria da Relatividade e o absurdo duma crítica».—«Portugal pequenino».—«União portuguesa do Ultramar, Congreso Colonial».—João de Silva:

«O Ensino técnico da arte decorativa em Portugal: «O desenho».

EL MATÍ, Barcelona.

SEGUIMOS recebindo e lendo con lediza iste xornal que demostra a outa concenza moderna da dereita catalana. Xornal no que alternan a precisa informazón disposta en suxerente forma, as novas da Cataluña, as seicións de deporte, do neno, relixiosa etcétera, con graves e fondos artigos e recensións de libros e conferenzas.

PRINCIPIO, Publicação de cultura e política, Porto, Núm. 2, Junho 1930.

SUMARIO: «Inquerito».—Alvaro Ribeiro: Política.—Maia Pinta: «Novos horizontes». —Rodrigues de Freitas: «Considerações á volta d'um decreto».—A. Casais Monteiro: «Um Romance?». — Cinema. — Artes. —Notas.

ACCIÓ VALENCIANA, Boletí quincenal, Orgue d'Acció cultural valenciana.

RECIBIMOS os números d'ista vibrante pubricazón que propugna pol-o erguemento da lingoa e cultura enxebre da Valencia, con artigos d'erudición e de propaganda leda, moza, chea de abrente i-espertadora de simpatía.

EL PUEBLO, periódico republicano, Pontevedra.

CARTEL, Montevideo.

O esprito vixilante do seu direitor Xulio Sigüenza, segue orientando o xornal c'axuda d'unha brilante colaborazón car'os fitos mais chamadores da Estética e da vida.

SOCIEDAD ESPAÑOLA DE ANTROPOLOGÍA Y PREHISTORIA, Actas y Memorias, Tomo VIII, año de 1929, Cuadernos 1.° y 2.°, Cuaderno 3.°

ADEMAIS da abondosa bibliografía e das actas e comunicacións de fondo intrés científico, duas memorias: «Estudio de los cráneos antiguos de Canarias, esistentes en el Museo antropológico Nacional», por F. Barras de Aragón; «Un nuevo yacimiento paleolítico en la Zona de las Delicias» (Madrid), por Pérez de Barradas (F) y Fuidio (J). —O terceiro cuaderno, c'as actas, comunicazóns e bibliografía, contén as seguintes memorias: «La colección prehistórica Rotondo», por F. Pérez de Barradas; «Cerámica de la segunda mitad de la época del Bronce en la Península Ibérica», por J. Cabré y Aguiló; «Contribución al estudio del folklore en España y con preferencia en Aragón», por T. López-Tapia Laplana y E. Nava, Galindo Garcés.

CÉLTIGA, Junio 10 de 1930, Buenos Aires.

ADEMAIS de intresantes notas, informacións, e ilustración gráfica os seguintes artigos: «Santiago de Compostela y Madrid», por C. Sánchez Mosquera; «Iglesia cisterciense de Meira», por M. Gesteira Cachafeiro; «Prosas», de R. Otero; «La Política Gallega», V. Risco.—Crónica do homenaxe a Pondal.

Imp. NÓS - Linares Rivas, 50 - A Cruña

F. ROMAN E SACO

DROGUERIA e FARMACIA

Pereira, 19 — OURENSE — Teléfono 28

P A R D O

ÓPTICO CENTÍFICO

Preguntoiro, 32
SANTIAGO

San Andrés 50
A CRUÑA,

CASA EISCRUSIVAMENTE ADICADA A ÓPTICA CENTÍFICA

FOTOGRABADO

Si quer qu-os seus fotograbados sexan o mais perfeito posibres, convenlle envialos aos
Talleres de fotograbado ESPASA-CALPE S. A.
Ríos Rosas, 24-Apartado, 547 MADRID

Droguería e Farmacia

LUIS FÁBREGA

Progreso, esquina a Luís Espada

OURENSE

MERQUE VOSTEDE
Plumeiros **RAFIUM**

De mais dura qu'os de pruma e limpan millor. Véndese en todol-os estabrecimentos do ramo

Andrés Perille - OURENSE

BODEGAS GALLEGAS, PEARES E OURENSE
Viños finos de mesa: Tinto TRES RIOS. Blanco BRILLANTE
LOS GALLEGOS blanco e tinto
Macía e Valeiras, Apartado 18 - Ourense

Sanatorio Quirúrgico de San Lorenzo

SANTIAGO DE GALICIA
DE LOS PROFESORES

D. Fernando Alsina y **D. Antonio M. de la Riva**
CIRUJANO GINECÓLOGO

Establecimento dotado de todol-os elementos que exixen a terapéutica e a hixiene modernas, situado nas aforas da poboazón, moí cerca do paseo da Ferradura
Teléfono número 195
Pra detalles, calquera dos Direitores ou o Médico interno

A hixiene nos nenos

é a garantía da sua saúde física e moral o día de mañá.

No diario aseo dos nenos emplee o **"Jabón Sales de la Toja"**, único que âs suas altas calidades meiciñás xunta toda a finura e prefume d'un xabón de tocador.

Contribuie ô perfeito desenrolo das criaturas e evita o perigo da escrófula e o raquitísmo.

1pta PASTILLA

JABÓN LA TOJA

ÚNICO EN EL MUNDO

O Xabrón da Toxa é o mellor. Honra á Galicia no mundo enteiro

AGUAS DE
MONDARIZ
FUENTES DE GÁNDARA Y TRONCOSO
Propiedad de los Sres. Hijos de Peinador

Véndese en todal-as
Boticas, Droguerías,
Hotels,
Depósitos d'augas
minerás,
Restaurans e
vagós-camas de
todol-os trés.

Estas augas, de sona universal son
o remedio enxebre e eficacísimo
cand'un quer combater o Artritismo,
a Diabetis, Desnutrizón, Obesidades
diversas, doenzas do Aparello dixes-
tivo, Anemia e Neurastenia

Reembolso

uisma auga de mesa

gaseada naturalmente

Mondariz-Baneario, áchase á 35 Km. de Vigo